

Co stále chybí

K porevoluční publicistice A. J. Liehma

Výbory z publicistických textů často vyznívají do ztracena – pokud jde o články staršího data, navíc určené k okamžité publikaci, hrozí, že s odstupem nebudou už téměř nikoho zajímat. V případě vybraných textů doyna české kulturní publicistiky Antonína J. Liehma, shrnutých do knihy *O věcech se musí mluvit nahlas*, to ale neplatí.

LUKÁŠ RYCHETSKÝ

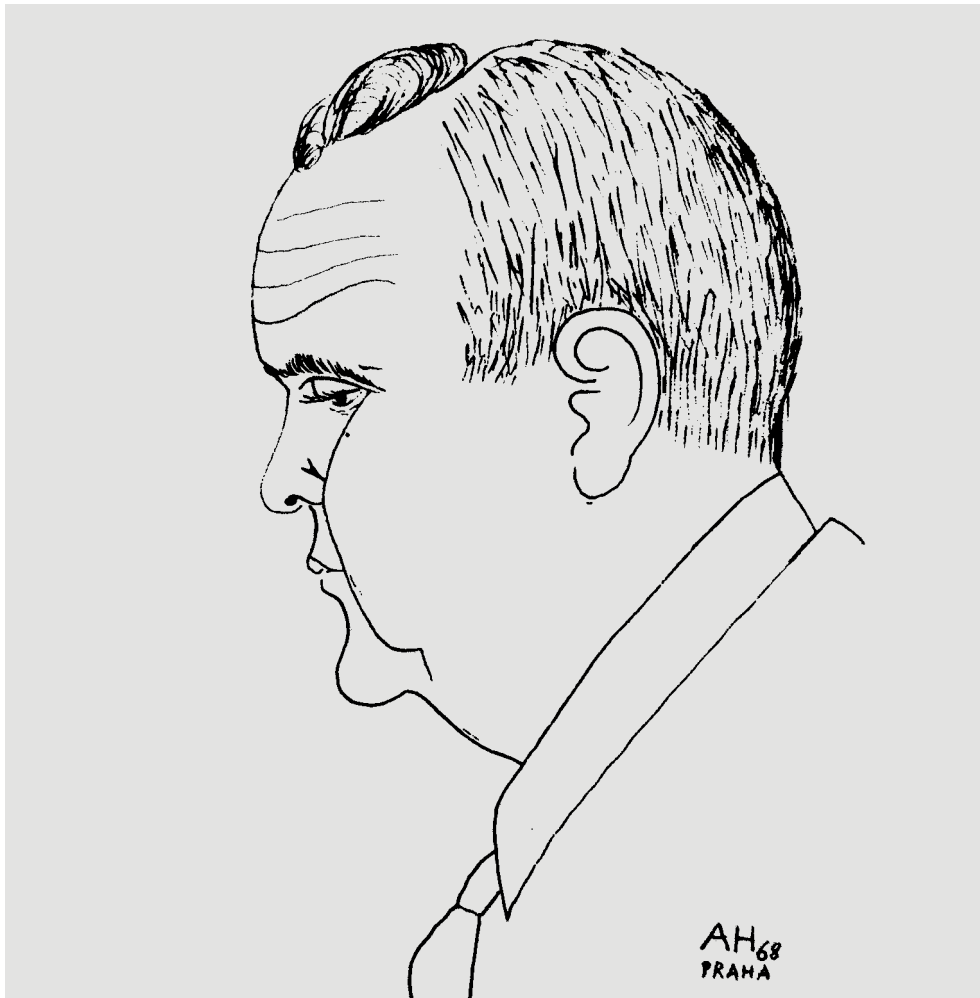
Když se řekne A. J. Liehm, většinou se zmiňuje jeho působení v legendární redakci Literárních novin v šedesátých letech, případně jeho neúnavná práce v emigraci, kde se stal jedním ze stěžejních propagátorů české kultury, a té pronásledované zvláště. V úvodním slově výboru z Liehmovy publicistiky po roce 1989 nazvaného *O věcech se musí mluvit nahlas* jeden z editorů Francis Raška zmiňuje, že Liehm se „výrazně projevil poprvé v šedesátých letech minulého století, když působil jako redaktor Literárních novin“. Pro pořádek budiž řečeno, že do Literárek psal už od roku 1952; předtím pracoval jako elév v týdeníku Kulturní politika, který vedl E. F. Burian. Asi netřeba dodávat, že ani Liehm na některé své články z padesátých let nebyl zpětně zrovna pyšný, což ostatně platilo pro sebereflexi velké části generace, která se v padesátých letech hlásila ke KSČ, v letech šedesátých aktivně podpořila reformní snahy a v následující dekádě skončila v disentu či emigraci.

V Česku máme sklon takzvané osmašedesátníky (termín, jež Liehm neměl rád, protože v roce 1968 už podle něj „bylo všechno zadarmo“) buď šmahem zatracovat kvůli jejich působení v době stalinismu, přičemž se vytěšňuje jejich aktivita v dekadách následujících, anebo je naopak vynášet do nebe a taktně zamlčovat jejich minulost. Sám Liehm v jednom ze čtyř rozhovorů, jež jsou součástí výboru, říká, že když byl v roce 1950 vyhozen z ministerstva zahraničních věcí a navržen na vyloučení z KSČ, ujišťoval se v linii uhlířské víry, že „chyba nemůže být v nich, ale ve mně“. V tom ostatně nebyl zdaleka sám – stejný postoj můžeme sledovat u řady věřících komunistů, kteří stranu považovali z principu za neomylnou i v situacích, kdy je samotné nespravedlivě trestala.

Za kulturu svobodnou a dotovanou

V souvislosti s posrpnovou emigrací lze pozorovat jistou zahořklou částí někdejších reformních komunistů, kteří se hned po listopadu 1989 vraceli domů a jaksi očekávali, že jim bude umožněno zapojit se do budování demokratického státu, což se ovšem především kvůli pozdnímu, ale o to militantnějšímu antikomunismu často nesetkalo s pochopením. Liehm byl ale jiný případ, neboť záměrně zůstal v Paříži a tvrdil, že „my emigranti se do toho nemáme plést“. To ovšem neznamenalo, že by přestal komentovat věci, k nimž měl co říct, ať už šlo o neutěšenou situaci českého filmu, kulturní politiky vůbec nebo novinářského řemesla. A právě to ukazuje aktuální reprezentativní výbor z jeho publicistiky.

Už v době, kdy byla kultura (a zvláště ta „vysoká“) u nás považována za oblast, jež musí v době transformace počkat, případně se přizpůsobit divokému kapitalismu, i kdyby to znamenalo její zánik, bil Liehm na poplach a zdůrazňoval, že „tržní mechanismus je perfektní věc pro výrobu spotřebního zboží, ale ne kumštu“. Nesouhlasil se svým soupeřem z pařížské emigrace Pavlem Tigridem, jenž se z pozice ministra kultury nechal slyšet, že kulturní politika smrdí komunismem, a připomínal, že

A. J. Liehm. Kresba Adolfa Hoffmeistera z roku 1968

i na Západě, kterému jsme se tak moc chtěli přiblížit, dobře vědí, že se má kultura dotovat z veřejného rozpočtu – jinak žádná nebude. Malé národy jako ten náš se totiž mohou stát světovými jen díky své kultuře, která dokáže překročit hranice státu. Koneckonců Liehm si z šedesátých let, kdy především český film a v menším měřítku i česká literatura dobývaly svět, ještě pamatoval, že to kdysi fungovalo.

Se svými názory se nicméně v devadesátých letech musel cítit osamocen. Porevoluční kultura i její aktéři byli často pod vlivem sebemrkačského názoru, že umění si na sebe musí vydělat a že vše, co se praktikovalo za bývalého režimu, je špatné – třeba podpora české kinematografie. Příkladem hodným následování byl vždy pravý opak praxe minulého režimu a mezi padesátými a šedesátými léty a následnou normalizací se příliš nerozlišovalo – uplynulých „čtyřicet let komunismu“ jako by splývalo v jednotvárnou dobu temna. Vzorem nám přitom nebyly Francie a Finsko, jež Liehm rád zmiňoval, ale Spojené státy. Z dnešního pohledu mu lze jen přitakat, za těch třicet let se sice potvrdilo, že kulturní politika je potřeba i v kapitalismu, ale ono slibované jedno procento z rozpočtu, které jako publicista často zmiňoval, stále zůstává jen na papíře programových prohlášení vlád, bez ohledu na jejich ideové preference.

Zarážející je v této souvislosti autorova afinita k Václavu Klausovi, s nímž se sice skoro v ničem neshodne, ale ještě v roce 1996 jej označuje za našeho „nejschopnějšího politika“. Snad si to lze vyložit jako cynický povzdech nad tím, že Klaus jako první pochopil pravidla mobilizační politiky a své často naivní politické soupeře (třeba z Občanského hnutí) zkrátka převálcoval. Možná ale toto sblížení pramení jednoduše z toho, že Klaus psal v šedesátých letech pod pseudonymem komentáře do Literárních listů a redigoval mu je právě Liehm.

Zlatá šedesátá

Autoři a autorky Literárních novin (a později Literárních listů) na Liehma vzpomínají jako na přísného, ale otevřeného redaktora, jenž je mnohému naučil. Milan Jungmann, šéfredaktor Literárních novin v letech 1964

až 1969, ve svých vzpomínkách *Literárky – můj osud* (1999) píše, že Liehm byl v redakci, která se později zapsala do dějin, jediný skutečný novinářský profesionál, a charakterizuje ho adjektivem „náročný“. Takový byl ostatně i ve své kritice svobodného tisku po převratu v roce 1989. Sám za život sice napsal nespočet komentářů a fejetonů, ale na porevolučních novinách mu vadilo, že názorové rubriky řady listů byly tak okaté ideologické, že bylo dopředu jasné, co se z nich člověk dozví. Postrádal velké rešeršované články a analýzy a kritikou nešetřil ani v případě obnovených Literárních novin.

Když psal nebo mluvil o své lásce k novinářství, zmiňoval takřka výhradně radost z práce s cizím textem, ať již autorským, nebo agenturním. Při popisu vydávání vlastní mezinárodní kulturní revue *Lettre internationale* nikdy nezapomněl zdůraznit, že vydal řadu čísel, do nichž sám vůbec nepřispěl, zato je zredigoval. „Dobré noviny prostě nejsou od toho, aby se do nich psalo, nejsou tribunou narcismu a graomanie,“ dočteme se například v jeho komentáři pro Lidové noviny z roku 1997. A v jiném textu ze stejného roku: „Každý totiž může dobře dělat jen takové noviny, jaké chce číst.“

Výbor z Liehmovy publicistiky po roce 1989 má smysl číst i dnes – mimo jiné proto, že jsme se v mnoha ohledech nedostali o moc dál, v něčem jsme na tom ještě hůř a podobně kousavé novináře, jako byl A. J. Liehm, máme stále tendenci ignorovat, pokud vůbec jsou. Nakonec ani ta poněkud otravná – ale pochoptelná – fixace na šedesátá léta, které se autor nikdy nezabýval, se nedá jednoduše odmávnout („proč u nás raději vzpomínáme na ty tanky než na to, co je do země přivedlo“). Museli bychom se pak totiž ptát, zda jsme vůbec připraveni se co do novinářské, literární nebo třeba filmové úrovně poměřovat s dobou, na niž se Liehmovi nechtělo zapomenout. Možná by nás to nakonec vedlo k otázce, v čem se vlastně nostalgii po „devadesátkách“ odlišuje od sentimentu nad „zlatými šedesátými“. A do toho se nikomu příliš nechce.

Antonín J. Liehm: *O věcech se musí mluvit nahlas*. Host, Brno 2024, 255 stran.